

הנדון: יום איכות הסביבה - נייר עמדה בנושא הקמת רשות ניקוז יו"ש

קיימת עבודת מטה מסוכמת להקמת רשות ניקוז יו"ש. את העבודה הובילה רשות החירום הלאומית בשיתוף משרד רוה"מ, רמ"י, הרשות הממשלתית למים וביוב, משרד החקלאות והמנהל האזרחי. התכנית כוללת מנגנוני תקצוב ומימון. כעת נדרשת המדינה לאשר ולתקצב את רשות הניקוז. הערכת תקציב להקמה: 3-4 מלש"ח, הערכת תקציב שנתי: 5-6 מלש"ח.

נושא ניהול נגר ושיקום נחלים, הינו נושא מדובר ומטופל כיום בכל משרדי הממשלה ובקרב הארגונים הסביבתיים למיניהם. הגישה הרווחת היום באשר להתיחסות לניהול משאבי הטבע של הנחלים והנגר (כולל הנגר העירוני), הינה התיחסות אגנית משלבת (אינטגרטיבית). משמעותו של החלק האגני בהגדרת הגישה מתייחס לניהול על בסיס אגני ההיקוות של הנחלים. משמעותו של החלק המשלב בהגדרה מתייחס לראייה ההוליסטית של האגן, על מכלול משאביו (מים, קרקע, נחלים, אקולוגיה, אנשים, תירות, תעשייה). בהתאם לאמור, מטרת העל של ניהול אגני משלב היא שימוש מושכל במשאבי הטבע ושימורם באמצעות ניהול משאב הקרקע, המים והמרכיב האנושי המקומיים. התפיסה הרווחת היא כי יש לנהל את האגן כגוף אחד ולא לנהל רק את אזור הנחל, או הישוב וכו' בנפרד. בנוסף לכך אין להפריד בין ניהול הקרקע והשטחים הפתוחים, לבין ניהול משאב המים. מתוך הבנה זו הורחבו סמכויות רשויות הניקוז בישראל אשר הפכו בשנים האחרונות לרשויות ניקוז ונחלים. שינוי זה מעיד על הרצון להתייחס ולנהל את כל הגורמים המשפיעים על המים והקרקע באותו תא שטח. שינוי זה גם מעיד על התייחסות למשאב המים כנכס ולא כנטל, אשר יש לסלקו במהירות.

הגופים המרכזיים אשר עוסקים בנושא זה בתחומי בקו הירוק הם:

- משרד החקלאות, באמצעות האגף לשימור קרקע, אשר מהווה רגולטור של רשויות הניקוז והנחלים בתחומי הקו הירוק. בין היתר המשרד מתווה מדיניות ומאפשר מימון למפעלי ניקוז, אשר מוצעים ע"י רשויות הניקוז והנחלים, במסגרת חוק הניקוז.
- המשרד להגנת הסביבה מקדם פרויקטים של שיקום נחלים, ניטור איכות מים ולאחרונה מקדם תכנית לאומית אסטרטגית לשיקום ושימור נחלים.
- מנהל התכנון משתף פעולה עם רשויות הניקוז ומקדם תכניות אב לאגני הנחלים. בנוסף לכך מקדם הנחיות תכנוניות לשימור נגר בשטחים הבנויים – בניה משמרת נגר.

- ארגוני סביבה – החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים, קק"ל ויד הנדיב – משקיעים משאבים רבים בכח אדם ובמימון, פרויקטים הנוגעים לניהול נגר, השהיית נגר במעלה האגנים, שיקום אקולוגי של נחלים, נטיעות בגדות נחלים, ניהול נגר עירוני והשהייתו במרחב הבנוי ועוד.

הפער ביו"ש:

בהשוואה למתרחש בתחומי הקו הירוק, בתחומי יהודה ושומרון המצב שונה והגופים העוסקים בנושא זה אחרים וכוללים את:

- המנהל האזרחי (מנהא"ז) משמש ביו"ש בתפקיד מקביל למשרדי הממשלה בישראל ועל כן הינו בעל הסמכות החוקית למתן מענה בנושאים אלה בתחום השיפוט של המנהא"ז, אשר מחוץ לתחומי הישובים היהודים. על אף אישור מאז 1/2019 של תמ"א 62 "לניהול מי נגר וניקוז, נחלים, איגום וחילחול", התכנית אינה מיושמת, בשל העדר תקציבים, כח אדם ומגבלות משפטיות. המנהא"ז עוסק במידה מוגבלת גם בנושאים של שמירת טבע ומניעת מפגעים סביבתיים.
- 23 הרשויות המקומיות ביו"ש אמורות לעסוק בנושאי ניהול והשהיית נגר בתחומן. בפועל, כמעט ואין התיחסות לנושא זה בתכניות ובביצוע בודאי שלא עפ"י הגישה האגנית או האגנית המשלבת. **סמכות הרשויות מוגבלת לתחום השיפוט ואינה כוללת את מרבית שטחי אגני הניקוז והנחלים.**
- שני איגודי ערים לאיכות הסביבה, יהודה ושומרון – פועלים בתחום 23 רשויות יו"ש ואמונים על מתן שירותים מקצועיים בנושאי סביבה לרשויות המקומיות החברות בהן. לעניין נגר עילי, האיגודים פועלים לפיקוח, מעקב ובקרה של גורמים מזהמים ומיגורם, וכן שותפים באופן חלקי לתהליכי רישוי ותכנון סביבתי. סמכות הרשויות מוגבלת לתחומי השיפוט של הרשויות ואינה כוללת את מרבית שטחי אגני הניקוז והנחלים.
- עפ"י הסכמי אוסלו האחריות המוניציפלית בשטחי A ו-B, מסורה לרשות הפלסטינית. בפועל הרש"פ אינה פועלת בנושאי איכות סביבה ובתוכם ניהול נגר.

הפער בין המתרחש בתחומי הקו הירוק לבין הנעשה (או לא נעשה) ביו"ש נובעים מכמה סיבות:

- א. אי החלת הריבונות הישראלית הגורמת לאי רציפות בסמכות הפעולה בשטח כפי שפורט מעלה וכן להבדלי חקיקה. החוק החסר ביותר לעניין זה הוא חוק הניקוז וההגנה מפני שטפונות, תשי"ח-1957.
- ב. העדר גוף מתכלל, שינהל את תחום הנגר בתיאום עם המנהא"ז (שטחי C), הרשויות הישראליות והרשות הפלסטינאית. בדומה לנושאים סביבתיים אחרים, הנגר לא מבחין בגבולות או בקווים כחולים ולכן ללא שיתופי פעולה והתיחסות כוללת לשטח ההישגים עלולים להיות חלקיים.

ג. העדר תקציבים לביצוע פרויקטים שבתחום העניין. מאחר שחוק הניקוז אינו תקף בשטחי יו"ש, אין יכולת גבייה ומימון לפרויקטים. בנוסף, הקרן לשטחים פתוחים, אינם פועלת מעבר לקו הירוק.

כשלים הנובעים מתוך הפער:

1. הצפות תשתיות ואזורי מגורים במישור החוף – אזור ההזנה של נחלי מישור החוף נמצא בתחומי יו"ש. העדר מתקני השהייה, ויסות והחדרה במעלה אגן הניקוז בשילוב עם עליית שכיחות אירועים סופתיים גורמים להצפת הנחלים במורד ולפגיעה בריכוזי אוכלוסיה סמוכים.
2. הפסד מים לטובת הזנת אקוויפר ההר המערבי, המשמש בעיקר את ישראל ואקוויפר ההר המזרחי, המיועד להפקת מים עבור הרש"פ.
3. זיהום נחלי החוף – ביוב לא מטופל, שפכים תעשייתיים ופסולת מוצקה זורמים בנחלים לכיוון חופי הים התיכון כמו גם לים המלח. למשל נחל אלכסנדר, נחל לכיש ועוד. הזיהום שמקורו במעלה האגן בשטחי יו"ש גורם למפגע נוף, פגיעה במערכת האקולוגית של הנחל, זיהום קרקע ומי תהום.
4. זיהום נחלים ביו"ש והעדר אכיפה.
5. בהעדר ראייה אגנית משלבת, הטיפול בנגר מתמקד בפתרון בעיות נקודתיות של ניקוז והצפה בשטחי C (על ידי המנהא"ז) ובתחומי הרשויות (על ידי הרשות) בלבד.
6. תודעת ניתוק בין הנחל לקהילות הסובבות אותו.
7. תכניות בינוי ברשויות אינן נותנות מענה לניהול הנגר והשהייתו. בהעדר גוף שמכיר את השטח מקרוב, היכולת להנחות את המתכננים ולפקח על ביצוע העבודות מוגבלת.
8. פעולות בינוי, השלכת פסולת בניין ופסולת ביתית הינה חזון נפרץ בנחלי יו"ש.

המטרה:

הקמת גוף מקצועי, אשר ירכז את הטיפול בנושא ניקוז ונחלים ביהודה ושומרון בגישה אגנית משלבת לניהול אגני היקוות בדגש על ניהול חוצה גבולות בתנאי אי-שיוון.

הנושאים בהם יעסוק הגוף הנ"ל:

1. **נגר וניקוז:** ניהול הנגר בתחום הקווים הכחולים כמו גם בשטחים הפתוחים; פיתוח ויישום של מתודולוגיית ניהול סיכוני שיטפונות בכל תחום אגן ההקוות; קידום בנייה משמרת מים - שימור, ויסות, השהייה והחדרה; תכנון וביצוע של פרויקטים אזוריים למניעת שיטפונות בערי החוף של ישראל.
2. **אקולוגיה וסביבה:** שיקום והסדרת נחלים, שימור בתי גידול לחים; ניטור ומעקב אחר שינויים במערכת אקולוגית; שיקום ושימור מערכות יבשתיות, מסדרונות ומעברים אקולוגיים; שמירת נוף ושטחים פתוחים; שימור ופיתוח טבע עירוני; מזעור של זרימות שפכים וקולחים לסביבה ולנחלים; איתור וצמצום גורמי סיכון לסביבה; שמירה על מגוון ביולוגי.

3. **חקלאות:** קידום תוכניות שימור קרקע במעלה הנחלים; יישום בפועל של ממשקים משמרי קרקע והאפשרות להציף שטחי חקלאות בצורה זמנית ונקודתית מבטיחים את התרומה של שטחים אלו לטובת ניהול סיכוני שיטפונות (ויסות ואיגום זמני של נגר).
4. **קהילה וחברה:** מעורבות פעילה של הציבור בפרויקטים קהילתיים; פיתוח לטובת פנאי ונופש; שקיפות; חינוך והסברה.
5. **פיתוח השומר על עקרונות הקיימות:** הפיתוח משרת את צורכי הציבור ומשתלב בכל אחד מהתחומים המצוינים לעיל. פיתוח משפיע על תחומי הליבה ומושפע מהם, מתוכנן ומבוצע תוך שמירה על עקרונות הקיימות.
6. **ניהול חוצה גבולות:** יזום והובלת שיתופי פעולה בין כל הרשויות הנוגעות לנושא כולל הרשות הפלסטינית.

השותפים הרלוונטים:

1. מנהא"ז- ראש תחום תשתיות, קמ"ט חקלאות, קמ"ט אכה"ס.
2. איגודי ערים לאיכות הסביבה יהודה ושומרון
3. רשויות מקומיות. מוצע להציע לרשויות פלסטינאיות רלוונטיות להצטרף.
4. אשכול יהודה ושומרון
5. אקדמיה
6. הרש"פ (באמצעות המנהא"ז)
7. רשויות ניקוז ונחלים בתחומי הקו הירוק, שמעלה אגן הניקוז שלהן נמצא ביו"ש; ירדן דרומי, קישון, שרון, ירקון, שורק-לכיש, שקמה-בשור וים המלח.
8. משרד החקלאות- האגף לשימור קרקע
9. המשרד להגנ"ס- אגף מים ונחלים
10. מנהל התכנון

שינויים נדרשים:

1. החלת חוק הניקוז וההגנה מפני שיטפונות ביו"ש;
2. הטמעת תמ"א 62 בעבודת המנהא"ז, אישור יועמ"ש איו"ש. יש לבחון צורך בהתערבות יועמ"ש לממשלה;
3. תכנון ותקצוב רשות ניקוז ונחלים;
4. כתיבת תכנית אב לניקוז יהודה ושומרון;
5. תכנון ותקצוב מפעלי ניקוז;
6. תכנון ותקצוב פרויקטים לשיקום אקולוגי;

על החתום, חברי רשות ניקח ונחלים יו"ש:

איגוד ערים לאכה"ס יהודה: ד"ר ניצן לוי-מנכ"ל, אקולוג; גדעון שגיא-מתכנן האיגוד; ד"ר נעמה אברהמוב-הידרוגאולוגית.

איגוד ערים לאכה"ס שומרון: גלעד בן-ארי-מנכ"ל; יעל מייזל-סמנכ"ל. פרופ' חיים גבירצמן- חבר סגל במכון למדעי כדור הארץ, האוניברסיטה העברית, לשעבר חבר מועצת רשות המים;

איצ'ה מאיר- אקולוג, "קיימא" (סביבה) ; ד"ר יהונתן בר-יוסף, אקו-הידרולוג.